

3.1. STRUCTURA SOCIALĂ

3.1.1. STATUS ȘI ROL

Corelația status-rol. Dacă statusul este ansamblul comportamentelor la care se poate aștepta individul din partea celorlalți membri ai grupului, rolul definește ansamblul comportamentelor pe care grupul le poate aștepta în mod legitim de la individ. Deși sunt noțiuni distincte, rolul și statusul se completează reciproc, stabilind poziția socială a fiecărei persoane în societate. Fiecare status trimite la un anumit sau la anumite roluri, după cum fiecare rol presupune un anumit sau anumite statusuri.

Statusul. În cursul procesului de socializare, indivizii ajung să desfășoare anumite acțiuni sociale, să interacționeze cu ceilalți membri ai societății și să ocupe anumite poziții sociale, ceea ce înseamnă că ei ajung să dețină anumite statusuri și anumite roluri. Statusul reprezintă poziția sau rangul unui individ în cadrul structurii sociale, prin intermediul său definindu-se identitatea socială a acestuia din punct de vedere dinamic. În relațiile sociale indivizii se raportează unii la ceilalți prin prisma statusurilor deținute, fiecare individ deținând o multitudine de statusuri. Dintre acestea, unele statusuri sunt prescrise, deținute de un individ indiferent de calitățile sale și de eforturile pe care le face, în timp ce altele sunt dobândite, respectiv cele la care individul ajunge prin propriile sale eforturi.

Prescrierea statusurilor se realizează în fiecare societate, în primul rând, în raport cu *sexul și vârsta*, în unele societăți având relevanță și *naționalitatea, rasa, religia sau clasa socială*. Procesul de socializare a statusurilor începe timpuriu, încă de la naștere copiii fiind socializați diferit, în raport cu sexul pe care îl au. La baza prescrierii statusurilor în funcție de sex stau *modelele culturale* specifice fiecărei societăți, indivizii care nu îndeplinesc atribuțiile statusurilor ce le revin riscă să fie penalizați social și marginalizați. Nerespectarea statusului poate cunoaște grade diferite de intensitate și de conținut, precum: nediferențierea vestimentară, nediferențierea tunsorii, etalarea nediferențiată a podoabelor, nediferențierea hormonală etc. Reacțiile la adresa celor care încalcă prescrierile statusului pot fi diferite în funcție de societate, dar mai ales de nivelul de dezvoltare al societății, fiind cunoscut și evident că societățile dezvoltate au o toleranță mult mai mare la încălcările de status.

În fiecare societate, structura socială presupune și o diferențiere în funcție de vârstă, existând copii, adolescenți, adulți și bătrâni, fiecărei categorii de vârstă fiindu-i prescris un anumit status.

În *societățile tradiționale* delimitarea între aceste categorii era de obicei riguroasă, trecerea de la o vârstă la alta era marcată de ceremonii specifice.

În *societățile moderne* aceste delimitări s-au estompat, trecerile de la o etapă de vârstă la alta fiind marcate, în special, doar de participarea la anumite instituții sociale, fără să existe însă o rigoare deosebită. De exemplu, dacă în societățile tradiționale bătrânii erau stăpânii averii, principalii decidenți și judecători, deținând un prestigiu social ridicat, în societățile moderne, după ieșirea la pensie, aceștia cunosc o devalorizare bruscă a statusului.

În compensație cu relativizarea statusurilor prescrise, societățile moderne au dezvoltat o formă de cvasiprescriere de status, anume meritocrația, respectiv prescrierea statusului în raport cu meritul. Cu aceasta intrăm însă în zona statusurilor dobândite, respectiv cele care sunt rodul eforturilor proprii, a alegerilor individuale sau a competițiilor la care participăm. Mobilitatea statusurilor dobândite este mult mai dezvoltată în societățile moderne față de cele tradiționale, în cadrul acestora din urmă cele prescrise fiind dominante. Nu este vorba, desigur, de o egalitate de șanse totală, posibilitatea de obținere a unui status depinzând de trăsăturile personale și de condițiile sociale de pornire.

Fiecare individ deține după cum s-a subliniat, o mulțime de statusuri care se asociază între ele, formând o structură mai mult sau mai puțin coerentă numită *status global*.

Rolul. Într-un anumit sens, *statusul și rolul sunt două aspecte ale aceluiași fenomen*. Dacă statusul revine în cele din urmă la a reprezenta un ansamblu de privilegii și îndatoriri, rolul constituie exercitarea acestor privilegii și îndatoriri, respectiv comportamentul așteptat de la cel care deține rolul.

Fiecare individ învață să exercite anumite roluri, conținutul acestora fiind definit în funcție de contextul în care se exercită. Așteptările de rol se manifestă independent de persoanele concrete care le exercită, în acest sens trebuind să se vorbească de un *model ideal de rol*, fiecare apropiindu-se mai mult sau mai puțin de acest model. Astfel, forma individuală de exercitare a comportamentului de rol este diferită de la o persoană la alta, în cazul diferențelor foarte mari persoana riscând să fie exclusă de la exercitarea rolului.

Învățarea rolului implică două aspecte: dobândirea capacității de a exercita îndatoririle și de a pretinde privilegiile rolului și dobândirea atitudinilor și sentimentelor presupuse de rol. Ambele aspecte sunt într-o anumită măsură dependente de personalitatea celui care învață rolul, pe de altă parte dobândirea unui rol determinând modificări ale eului, ale personalității. Așteptările membrilor societății față de cel care deține rolul pot fi grupate, în funcție de caracterul mai mult sau mai puțin constrângător, în trei *categorii*:

- *așteptări în raport cu comportamentele necesare*, cele cărora deținătorul unui rol nu li se poate sustrage fără a fi sancționat, chiar prin pierderea rolului respectiv (un medic care refuză să asiste un bolnav, un polițist care fură, un judecător care ia mită, un om de afaceri care nu-și respectă angajamentele și contractele etc. vor fi sancționați cu mai multă severitate decât alte persoane care nu dețin rolurile specificate);
- *așteptări în raport cu comportamentele obligatorii*, respectiv cele specificate de anumite norme de conduită recomandate a fi respectate, fără însă ca variabilitatea respectării lor să fie interzisă (rolul de elev presupune ca acesta să realizeze totalitatea sarcinilor care îi sunt indicate de către profesori, spre exemplu să învețe în fiecare zi, fiecare elev realizând însă într-o măsură mai mare sau mai mică acest lucru, această variabilitate a realizării determinând o variabilitate a notării);
- *așteptări în raport cu comportamentele facultative*, respectiv cele care în măsura în care nu sunt realizate nu atrag după sine sancțiuni, dar a căror realizare poate determina o creștere a statusului corespondent (spre exemplu, participarea la olimpiadele și concursurile școlare este un comportament facultativ în cazul rolului de elev).

Fiecare persoană îndeplinește mai multe roluri, totalitatea rolurilor asociate unui status constituind un set de roluri, în cadrul acestuia unele roluri fiind performate mai bine, în timp ce altele cu rezultate mai puțin satisfăcătoare. Rolurile exercitate de o persoană se pot combina într-un ansamblu omogen, persoanele în cauză exercitând fără probleme întregul set de roluri, dar o astfel de performanță este relativ rară. Adesea, cauza pentru o astfel de performanță diferită este reprezentată de pregătirea inadecvată pentru rol. Dacă în societățile tradiționale pregătirea pentru un rol era anterioară îndeplinirii rolului și într-un fel continuă, în societățile moderne această pregătire înregistrează discontinuități (copilul unui agricultor învața de la tatăl său tot ceea ce este de făcut în gospodărie, în timp ce astăzi un copil din mediul rural va folosi foarte puțin din ceea ce învață pentru meseria de avocat după ce va urma studii universitare specifice).

„*Rolul și statusul* sunt inseparabile și a le despărți nu prezintă decât un interes teoretic. Nu există rol fără status și nici status fără rol. Ca și termenul de status, cel de rol este utilizat cu o dublă accepțiune. Fiecare individ posedă o serie de roluri ce decurg din modelele de care depinde; în același timp, el are *un rol* în general, care reprezintă totalitatea rolurilor sale și care determină ceea ce face în favoarea societății sale și ceea ce poate aștepta din partea acestei societăți. (...) Statusul și rolul traduc modelele ideale care guvernează viața socială în termeni individuali.” (Ralph Linton, „*Statusul și rolul: definiții culturaliste*” în: *De l' homme*, Editura de Minuit, 1968, p. 137- 138). De asemenea, dificultățile realizării rolurilor specifice pot fi datorate numeroaselor tranziții de rol pe care societățile moderne le presupun fără a mai asigura o pregătire sau contexte adecvate (de exemplu, un tânăr de astăzi nu știe decât aproximativ ceea ce va avea de făcut ca adult).

Conflictele de rol și de status. Fiecare individ, de-a lungul existenței sale, deține mai multe statusuri și exercită mai multe roluri. Atât în cadrul statusului global, cât și în cadrul setului de roluri pot apărea conflicte mai mult sau mai puțin accentuate. Conflictele de status sau incongruența pozițiilor se pot manifesta între statusurile profesionale, familiale, politice, economice etc. integrate statusului global, fără să se poată preciza reguli valabile pentru orice societate în ceea ce privește *congruența* sau *incongruența* unor statusuri. Absența congruenței între diferitele statusuri deținute provoacă la nivelul individului un sentiment de insecuritate sau de culpabilitate, compensat prin diferite comportamente, în mare măsură dependente de cultura în care individul evoluează. De exemplu, statusul de femeie este incompatibil cu fumatul în locurile publice, reacția celor din jur putând fi diferită de comportamentul așteptat relativ la acest status de persoană care îl deține. Deoarece conflictele de status determină trăiri afective, îndepărtarea lor astfel încât să fie preîntâmpinată intervenția societății se poate face prin adecvarea propriilor comportamente. Adesea, această adecvare este doar una evazivă sau de suprafață.

La rândul lor, conflictele de rol se pot manifesta sub două forme: între două sau mai multe roluri deținute de o persoană sau între cerințele care configurează același rol. Astfel, în primul caz, pot exista conflicte între rolul profesional deținut de o persoană și cel de soț sau părinte, din cauza acordării unei importanțe deosebite rolului profesional putând fi neglijat celălalt. În al doilea caz, conflictele apar în cadrul aceluiași rol. De exemplu, exigențele rolului de profesor presupun moralitate și corectitudine, acestea putând intra în conflict cu dorința unor câștiguri suplimentare. De altfel, cele mai multe roluri reunesc exigențe percepute drept conflictuale, fiind foarte puține cele care nu sunt percepute astfel. *Depășirea conflictelor de rol* se poate realiza prin:

- raționalizare, respectiv procesul de redefinire a unei situații dificile în termeni acceptabili din punct de vedere social și personal (din punct de vedere religios și moralucidarea unui seamăn este inacceptabilă, dar în numele religiei și moralității sunt uciși mulți oameni, în aceste cazuri compensarea realizându-se prin diferențe care privesc „cauzele juste”, „cauzele sfinte” etc.);
- compartimentare, respectiv procesul de separare a setului de roluri în categorii distincte și de conformare la un moment dat exigențelor unei singure categorii de roluri (un polițist poate fi foarte brutal în timpul serviciului, dar se poate dovedi un soț tandru și un părinte foarte tolerant și iubitor);
- *adjudecare*, respectiv procesul formal, conștient și intenționat de atribuire a responsabilității pentru o decizie dificilă, individul disculpându-se astfel de vinovăția posibil asociată exercitării unor comportamente prescrise de rol (de exemplu, scăderea notei la purtare unui elev pentru absențele nemotivate va fi realizată în pofida unui sentiment de compasiune pentru situația elevului în cauză, compensarea fiind realizată prin invocarea regulamentului).

În măsura în care conflictele de rol nu pot fi depășite, poate interveni eșecul de rol. În societățile tradiționale, unde rolurile sunt prestabilite, eșecurile de rol sunt accidentale. În schimb, în societățile moderne, dinamice, eșecurile sunt frecvente, dar importanța lor este mai mică decât în trecut. De exemplu, eșecul de rol la nivel familial conduce la divorț, cel la nivel profesional poate determina șomaj sau necesitatea modificării profesiei, la nivel școlar nepromovarea decât a unor trepte inferioare de studiu etc. În fiecare caz, eșecul determină nemulțumire și frustrare, dar poate determina inclusiv tulburări psihice sau fizice.

Aplicații

1. Analizați modul distinct în care, în cadrul copilăriei, fetele și băieții sunt socializați diferit, potrivit cu statusul de sex.
2. Pe baza observației sistematice, analizați rolul fiecărui membru al familiei voastre.
3. Fie următoarele noțiuni: status, rol. Evidențiați legătura dintre aceste noțiuni redactând un singur enunț în care să le utilizați în sensul lor specific sociologiei.
4. Elaborați un eseu cu titlul „Conflictele de rol și status”.

3.1.2. RELAȚII INTERPERSONALE ȘI RELAȚII SOCIALE

Sociometria: termenul are ca semnificație generală „măsurarea socialului” și este utilizat adesea pentru a desemna tehnicile elaborate de J.L. Moreno pentru măsurarea relațiilor interpersonale dintr-un grup. Ansamblul relațiilor și configurațiilor existente la nivelul unui grup, care pot fi puse în evidență prin intermediul unor teste, poate fi reprezentat prin intermediul unei sociograme care permite vizualizarea structurii relațiilor afective în interiorul grupului și formarea unei opinii despre coeziunea sa. Ancheta sociometrică, concepută pornind de la aceste idei, este un instrument utilizat pentru punerea în evidență a percepției de către fiecare membru al unui grup a alegerilor și respingerilor operate de ceilalți membri.

Oamenii nu pot trăi izolați unul de altul, nevoia de afiliere, așa cum s-a precizat în cadrul psihologiei, fiind una dintre nevoile umane fundamentale. Această nevoie a fiecărui om de a avea în permanență (fără ca, prin aceasta, să negăm nevoia de intimitate pe care o resimte, de asemenea, fiecare dintre noi în anumite momente) contacte cu ceilalți oameni stă la baza formării relațiilor interpersonale. *Relațiile interpersonale* reprezintă legături psihologice, conștiente și directe între oameni, putându-se aprecia, într-un sens, că personalitatea fiecăruia dintre noi este oglinda și expresia relațiilor interpersonale. Prin aceasta, se subliniază, simultan, importanța pe care mediul social o are în devenirea fiecăruia dintre noi și faptul că relațiile interpersonale sunt cele prin intermediul cărora se poate vorbi de grupuri umane și astfel de societate. În această măsură, relațiile sociale, pe care le putem defini ca interacțiuni între indivizi stabilite pe baza unor scopuri și interese individuale și sociale, se dovedesc, în esență, relații interpersonale proiectate la nivel social.

În termeni de relații sociale, societatea este ansamblul relațiilor sociale, care asigură coeziunea și menținerea grupurilor sociale, a colectivităților, a sistemelor și subsistemelor sociale. Societatea sau diferitele grupuri sociale nu sunt simple sume de indivizi, ci constau într-o *rețea de legături* existente între aceștia, în *mijloacele materiale și simbolice pe care le folosesc în interacțiunile și activitățile lor*, precum și în *rezultatele sau produsele materiale și spirituale ale activității sociale*. Mai mult, dacă relațiile interpersonale, considerate la nivelul fiecărui individ, se pot dovedi întâmplătoare, efemere și spontane, fiind doar condițiile necesare ale unei existențe sociale, la nivelul societății, relațiile care îi asigură coeziunea și menținerea nu pot avea astfel de trăsături, relațiile sociale caracterizându-se prin *durată și stabilitate*.

Relațiile care întemeiază orice colectivitate, societatea, se desfășoară, spre deosebire de relațiile interpersonale, după norme și reguli formale sau non-formale precizate prin intermediul unor legi, norme, coduri, reguli, obiceiuri sau tradiții care prescriu modul de desfășurare a interacțiunilor, locul ce revine fiecărui individ în ansamblul social (status și rol), modul în care activitățile sunt desfășurate în ansamblul social, comportamentele admise și cele respinse etc.

Toate acestea înseamnă că nu orice relație interpersonală este recunoscută și la nivel social, relațiile dintre indivizi îmbrăcând mai multe forme.

O primă formă este aceea a *contactului spațial*, oamenii intrând în contact unii cu ceilalți într-o multitudine de contexte. Contactul spațial este simultan conștientizării prezenței în același spațiu și a altor indivizi, fără ca aceste contacte spațiale să fie suficiente pentru stabilirea unor relații sociale (nu este suficient să stăm lângă o persoană necunoscută la un spectacol de teatru pentru a ajunge la stabilirea unor relații sociale, deși se poate realiza, în anumite condiții, și acest lucru). În momentul în care contactul spațial este urmat de o evaluare a persoanelor cu care venim în contact prin prisma nevoilor și intereselor pe care le avem (apreciere care poate viza aspectul, trăsăturile de caracter, pregătirea intelectuală, interesele etc.), iar acest interes este reciproc, se poate vorbi de contact psihic. Pe baza contactului spațial și psihic se pot stabili *contactele sociale*, acestea reprezentând legătura existentă între două sau mai multe persoane care realizează anumite acțiuni relative la o anumită valoare.

Contactele sociale îmbracă numeroase forme care, în general, pot fi grupate după cum urmează:

- În funcție de *durata de timp pe care se realizează*, contactele sociale pot fi trecătoare (discuția cu vânzătoarea dintr-un magazin) sau durabile (contactele cu colegii de clasă);
- În funcție de *gradul de implicare al celorlalți și de determinarea celor implicați*, contactele sociale pot fi private (a merge la un spectacol de teatru cu un coleg sau colegă de clasă) sau publice (discuția profesorului diriginte cu elevii în cadrul unei ore de dirigiență);
- În funcție de obiectivele urmărite, contactele sociale pot fi personale (contactele dintre două persoane în cadrul unei relații de prietenie) sau materiale (cumpărarea unui obiect dintr-un magazin);
- În funcție de *gradul de apropiere dintre cei implicați în contact*, contactele sociale pot fi directe (față în față) sau indirecte (contactul este mijlocit de diferite produse sau simboluri) etc. Contactele sociale, în măsura în care sunt durabile, pot conduce la apariția dorinței de influențare reciprocă, altfel spus la apariția unor procese de interacțiune socială.

Interacțiunile sociale, ca modele stabile și recunoscute de relaționare la nivel social, se caracterizează, în primul rând, prin *durabilitate socială*, fără ca prin aceasta să se excludă posibilitatea modificării modelelor de interacțiune. Interacțiunea socială este esențială pentru activitatea grupurilor sociale, în primul rând prin procesele pe care le generează (proces de adaptare, de acceptare, de socializare, de cooperare, de opoziție, de conflict etc.), dar după aceea prin faptul că întemeiază ceea ce se poate numi la propriu *relație socială*.

Relația socială reprezintă astfel un sistem de interacțiuni sociale dintre două părți (indivizi sau grupuri) desfășurate în virtutea unor elemente investite cu valoare (atitudini, interese, situații etc.) și orientate de un sistem de îndatoriri și obligații pe care partenerii trebuie să le realizeze.

Modul în care relațiile sociale se realizează efectiv depinde de mărimea grupurilor. Astfel, în cadrul grupurilor mici contactele și interacțiunile sunt directe, personale, reglementarea este mai slabă, fără să fie vorba de inexistența unor modele elaborate social cărora indivizii trebuie să li se subordoneze (spre exemplu, relația de prietenie nu se subordonează unor legi sau unor statute, dar ea este totuși guvernată de anumite reguli, nerespectarea acestora atrăgând după sine încetarea relației). În cadrul grupurilor mari, relațiile sunt complexe, se bazează, cu precădere, pe relații indirecte, reglementarea realizându-se formal, prin convenții, regulamente, coduri, legi etc.

De asemenea, este evident că în cadrul grupurilor mici relațiile directe constau în acțiuni și conduite conștiente, subînținse de intenții subiective ale membrilor grupului, în timp ce în cadrul grupurilor mari legăturile nu mai depind de intențiile subiective, ci se poate vorbi de intenții sociale, care nu sunt decât difuz conștiente.

Conținutul relațiilor sociale și modul în care ele se realizează potrivit cu dimensiunea grupurilor arată strânsa dependență existentă între natura relațiilor sociale și grupurile sociale, dar, de asemenea, între coeziunea și durabilitatea grupurilor și relațiile sociale implicate. Aceasta înseamnă că se poate vorbi de o *interdependență existentă între relațiile sociale și grupurile sociale*, relațiile sociale având ca suport existența grupurilor sociale, iar grupurile sociale, în ceea ce privește tipurile specifice, se delimitează în funcție de tipurile de relații sociale implicate, de modelele de norme și reglementări pe care acestea le implică.

Tipologia relațiilor sociale. Omul nu poate exista singur, că pentru a se forma și pentru a deveni ceea ce este are nevoie de ceilalți oameni, știm că omul este o ființă socială care poate să interacționeze cu semenii săi, că relațiile dintre persoane, dintre persoane și grupuri, și instituții sociale etc. sunt relații sociale, de fapt toate relațiile din cadrul societății sunt relații sociale. Trebuie, însă, subliniat faptul că doar o parte dintre relațiile sociale implică contactul direct între persoane, dar toate relațiile sociale includ direct sau indirect relațiile interpersonale și relațiile sociale prezintă o mare diversitate, criteriile utilizate pentru delimitarea diferitelor tipuri fiind și ele numeroase. Relațiile sociale reprezintă o parte importantă a vieții umane și influențează satisfacția individului în funcție de calitatea relațiilor pe care le are cu ceilalți semeni.

Cele mai utilizate **tipologii ale relațiilor sociale** sunt:

1. După *tipul partenerilor implicați* se disting: a) *relații interindividuale*, stabilite între doi indivizi și care pot fi: relații de prietenie, de colaborare, de conflict etc., b) *relații între individ și grup*, în cadrul cărora grupul apare ca un întreg cu valorile, normele și interesele sale (la nivelul grupurilor mici, principalele relații sociale care apar sunt cele de comunicare, relațiile afective, relațiile de conducere etc.); c) *relații intergrupuri*, care se stabilesc între grupuri ca totalități și care depind de mărimea, natura și interesele grupului.

2. După *modul în care afectează (asigură) coeziunea socială* se disting: a) *relații de cooperare*, care se pot realiza în manieră directă sau indirectă, personală sau materială, deliberată sau simbolică etc., decurgând, la nivelul grupurilor sociale, mai ales din diviziunea socială a activităților; b) *relații de subordonare/supraordonare* (numite, în anumite contexte, și relații ierarhice), care implică dominarea de către un individ sau grup a unui alt individ sau grup; c) *relații de toleranță*, manifestate atunci când indivizi sau grupuri diferite au scopuri și interese diferite, dar nu au posibilități de impunere reciprocă sau este dezirabil social să se accepte reciproc; d) *relații de competiție*, care apar atunci când resursele (materiale sau simbolice) sunt limitate sau sunt percepute astfel, așa încât obținerea acestora se realizează pe seama celorlalți indivizi sau celorlalte grupuri implicați/implicate în relație; e) *relații de marginalitate*, manifestate atunci când se participă la grupuri diferite fără a exista o identificare propriu-zisă cu nici unul dintre grupuri; e) *relații conflictuale*, care se instalează în măsura în care nu au devenit efective relațiile de toleranță și compromis, rezolvarea distribuției resurselor fiind văzută doar sub modul eliminării părții adverse etc.

3. După gradul de reglementare se disting: a) *relații informale*, care sunt directe, personale, puțin reglementate (prin norme sociale difuze) și controlate într-o mică măsură, la acestea indivizii participând cu întregul set de statusuri și roluri; b) *relații formale*, care decurg din diviziunea socială a activităților și sunt reglementate prin norme și coduri, presupunând implicarea parțială a setului de roluri și statusuri deținut de fiecare participant.

Diferitele tipuri de relații sociale pot fi implicate simultan, respectiv aceeași relație socială poate fi analizată din diferite puncte de vedere.

Interacțiunea socială ca proces de comunicare**

Comunicarea, adică **transmiterea și receptarea de mesaje ce conțin informație inteligibilă pentru participanții la ea**, este un fenomen fundamental al vieții în general, al vieții umane cu întregul său specific în particular și cu precădere al vieții umane ca viață socială. În general, comunicarea umană se bazează pe simboluri, care sunt substitute figurative ale lucrurilor propriu-zise, ușor de manipulat și de transmis și necesitând un suport fizic minim.

Cele mai importante caracteristici ale comunicării de tip uman sunt: - *nivel înalt de abstractizare* (simbolizare), respectiv utilizarea de semne și simboluri; - *existența unor coduri comune* între emițător și receptor, în caz contrar comunicarea nefiind realizabilă; - are un *caracter intențional*, în sensul că emițătorul dorește ca mesajul să ajungă la un anumit receptor, iar acesta să înțeleagă mesajul; - de regulă, chiar și atunci când este unilaterală, **este însoțită de feed-back** (conexiune inversă); - **este însoțită de metacomunicare**, respectiv semnale adiacente care susțin înțelegerea.

Formele sub care se realizează comunicarea umană sunt foarte diverse, în contextul de față interesând, în primul rând, diferențierea între următoarele trei **forme de comunicare**:

- *comunicarea interpersonală*, realizată între două persoane, fiecare dintre ele putând deține, alternativ, calitatea de emițător și de receptor;
- *comunicarea grupală* se realizează pe baza a trei structuri comunicaționale: *structura centralizată* (în cadrul său un singur membru al grupului primește informații de la ceilalți, identifică soluția - adoptă decizia - și o comunică celorlalți), *structura omogenă* (fiecare membru al grupului transmite celorlalți informațiile deținute și prelucrează informațiile pe cont propriu, comunicând celorlalți soluția identificată) și *structura intermediară* (diferite configurații obținute din combinarea celorlalte două);
- *comunicarea de masă*, a cărei trăsătură fundamentală constă în aceea că o sursă emite simultan mesaje către o mare masă de oameni, una dintre modalitățile contemporane de realizare a acestui tip de comunicare fiind cea prin *mass-media* (realizată, în principiu, în trei modalități: direct, în trepte sau combinat) - tară a nega importanța acestui tip de comunicare, ea nu este autonomă și nu are un caracter constitutiv, deși pe măsura implicării sale din ce în ce mai mari în viața societății ea se autonomizează.

Aceste forme de comunicare stau la baza a ceea ce se numește comunicare socială, fără ca aceasta să se reducă la una dintre ele. *Comunicarea socială* reprezintă o structură de coduri și mijloace de comunicare transindividuale ce fac posibile și previzibile interacțiunile dintre membrii aceleiași societăți, ceea ce revine la a spune că diferitele forme de comunicare, atât cele amintite, dar și altele care se pot diferenția (formală - informală, verbală - non-verbală etc.), pot reprezenta tot atâtea forme ale comunicării sociale. Mai mult, în măsura în care orice proces de comunicare presupune contactul între cei care comunică și, prin existența unui scop, interacțiunea acestora, se poate aprecia că orice formă de comunicare reprezintă, într-o măsură mai mare sau mai mică, o formă de interacțiune socială și invers, orice interacțiune socială presupunând, cel puțin, un orizont comunicațional.

Dicționar

coeziune socială: se referă la totalitatea relațiilor, legăturilor și dependențelor care îi leagă pe oameni în colectivități durabile, printre elementele sale fiind de amintit: contactul spațial, contactul psihic, interacțiunea socială, instituțiile și formele de control social, organizațiile și organizarea socială etc., intensitatea sa depinzând de natura și intensitatea relațiilor sociale.

grup social: ansamblu de indivizi, constituit în timp, între care există diferite tipuri de interacțiuni și relații determinate și care acționează în context social

marginalizare: proces prin care unui grup sau unui individ îi este interzis accesul la poziții importante și simboluri ale puterii economice, politice, religioase etc. în cadrul unei societăți

valoare: în context social, idee abstractă despre ceea ce este dezirabil, corect și bine să urmărească majoritatea membrilor unei societăți.

Aplicații

1. Plecând de la statusul vostru, identificați tipurile de relații sociale în care sunteți implicați. Motivați răspunsurile voastre.

2. Formați grupe sau lucrați pe perechi. Alegeți un grup și identificați tipurile de contacte sociale care se pot stabili între membrii acestuia.

3. Analizați comportamentul vostru de-a lungul unei zile obișnuite și încercați să identificați tipurile de relații sociale puse în evidență.

4. Scrieți un eseu în care să argumentați existența unei relații de interdependență între relațiile sociale și grupurile sociale.

3.1.3. MICROGRUPURILE SOCIALE

Grupurile sociale reprezintă o realitate inevitabilă și necesară pentru individ și societate. În afara grupurilor individul nu are posibilitatea de a deveni ființă umană propriu-zisă, iar procesul de socializare nu se desfășoară decât prin intermediul grupurilor, colectivităților umane. Grupurile constituie, astfel, realitatea intermediară dintre individ și societate. Grupul social este format dintr-un număr mai mic sau mai mare de persoane, aflate în interacțiune și care au sentimentul apartenenței la un anumit grup. Astfel, două sau mai multe persoane aflate întâmplător împreună (de exemplu, două persoane din stația de autobuz), nu formează un grup social, deoarece ele nu interacționează și nu sunt caracterizate de așa-numitul „sentiment de noi”, adică de sentimentul că aparțin unui anumit grup social.

Din punct de vedere sociologic, termenul de „grup” desemnează o formațiune structurată relativ durabilă, cu o anumită coeziune, care constă dintr-o mulțime de posesori de roluri, respectiv dintr-o mulțime de roluri. În baza acestei definiții nu trebuie incluse în această categorie o serie de *fenomene sociale care nu formează grupuri: categoriile sociale* (funcționari, femei, membri de sindicat, ingineri etc.), *agregatele sociale* (o mulțime de persoane care se găsesc în același loc: cumpărătorii într-un magazin, cei ce se plimbă printr-un parc etc.), *straturile sociale, clasele sociale, stările sociale, castele sociale* etc.

În structura populației se pot distinge numeroase grupuri sau colectivități umane care îndeplinesc roluri specifice: *familii, grupuri de prieteni, comunități etnice, religioase, organizații economice, politice, culturale, militare* etc. Imediat după naștere, copilul va fi integrat într-un grup numit familie și apartenența la diferite grupuri îi va caracteriza întreaga viață. Astfel, grupurile sociale stau în centrul atenției investigației sociologice care utilizează diferite criterii de clasificare a acestora. Cele mai utilizate criterii de clasificare a grupurilor sociale sunt:

1. *mărimea grupului*: - *grupuri mici* (până la 25-30 membri: familia, echipele sportive, formațiile muzicale, clasele de elevi, grupele de studenți etc.), - *grupuri mijlocii* (numărul membrilor este de ordinul zecilor sau al sutelor - firmele mici și mijlocii, elevii sau studenții unui an de studiu, elevii unei școli etc.), - *grupuri mari* (etnii, națiuni, locuitorii unui oraș etc.);

2. *natura relațiilor dintre membri*: - *grupuri primare* (caracterizate prin relații nemijlocite, „față în față” - familia, grupul de prieteni, grupul de joacă etc.), - *grupuri secundare* (la nivelul cărora relațiile dintre membri nu sunt directe, nemijlocite);

3. *raportarea individului concret la grup*: *grupuri de apartenență* (din care individul face actual parte) și *grupuri de referință* (cel de la care individul împrumută reperele sale nonnative - atitudinale, valorice, comportamentale - și spre care tinde să devină membru). Noțiunea de *grup de referință* a fost introdusă de H. Hyman, în 1942, pentru a explica aspectul subiectiv al statusului social: acesta nu se poate deduce doar din factorii obiectivi (venit, educație), ci este perceput și estimat în raport cu entități sau persoane cu care subiectul se identifică sau se compară.

4. *gradul de organizare*: *grupurile organizate* (cu structură bine definită și mecanisme de adoptare a deciziilor) și *grupuri semiorganizate* (rolurile implicate nu sunt consfințite sub forma unor funcții);

5. *gradul de integralitate și stabilitate temporală a intereselor*: *grupuri naturale* (cu interese și scopuri comune pe intervale temporale mari) și *grupuri ocazionale* (interesele și scopurile comune există, dar ele sunt urmărite pe durate relativ scurte, realizarea intereselor și scopurilor proiectate conducând la dispersia grupului) etc.

Tipologia grupurilor sociale. Orice grup poate fi caracterizat printr-o serie de parametri, cei mai relevanți fiind:

- *mărimea grupului*, care se referă la numărul de membri ce alcătuiesc un grup;
- *compoziția grupului*, respectiv totalitatea elementelor care formează un grup și repartitia lor în funcție de anumite trăsături;

- *procesele de interacțiune implicate*, respectiv un spectru larg de relații intergrupale: raporturi ierarhice, raporturi de conducere, procese de comunicare verbală și nonverbală, atracții și respingeri socio-afective etc.
- *structura grupului*, respectiv configurația de raporturi între membri, diferențierea acestora în funcție de status-rol;
- *conștiința colectivă*, respectiv intensitatea cu care se constituie sentimentul de „noi”, de identitate de grup;
- *eficiența grupului*, respectiv performanțele realizate în cadrul sarcinii;
- *coeziunea grupului*, un parametru fundamental care reprezintă rezultanta globală a relațiilor interne și a succesului comun, efectul cunoașterii reciproce, al însușirii țelurilor grupului și a normelor sale, al climatului de încredere mutuală, efectul contrar fiind acela al disocierii grupului.

Insistând asupra acestui ultim aspect, este vorba, simultan, de faptul că această caracteristică a grupurilor stă la baza coeziunii sociale, respectiv a colectivităților umane durabile, a unui sistem organizat de relații, instituții, mijloace de control social, care concentrează indivizii, grupurile și alte elemente ale colectivităților într-un întreg capabil să existe și să se dezvolte. Acest întreg nu reprezintă nimic altceva decât societatea.

Familia și relațiile de rudenie

Familia este unul dintre cele mai răspândite tipuri de grupuri sociale, perspectivele din care poate fi analizată putând fi multiple. În contextul de față, perspectivele care interesează sunt cea sociologică și cea juridică. Din punct de vedere sociologic, familia se definește drept **grupul social primar constituit pe baza relațiilor de căsătorie (dar și consensual), consangvinitate și rudenie, membrii grupului împărtășind sentimente, aspirații și valori comune**. Din punct de vedere juridic, familia este un **grup de persoane între care s-a instituit un set de drepturi și obligații, reglementat prin norme legale relative la modul de încheiere a căsătoriei, stabilirea paternității, drepturile și obligațiile soților, relațiile dintre părinți și copii, modul de transmitere a moștenirii** etc. Dacă din punct de vedere sociologic familia este un **grup primar** în care sunt predominante relațiile directe, informale, nemediate, din punct de vedere juridic ea este un **grup formal**, reglementat prin norme și legi. Mai mult sau mai puțin, cele două perspective se suprapun într-o anumită măsură, dar se și completează reciproc, permițând abordarea adecvată a acestei realități sociale.

În decursul istoriei, familia a cunoscut o mare diversitate de forme, unele dispărute în cursul istoriei. Printre cele mai cunoscute forme trebuie amintite familia poliandrică (o femeie are mai mulți soți), familia poligamică (un bărbat poate avea mai multe soții) și familia monogamică (un bărbat și o femeie care constituie un cuplu, în societățile contemporane descendența nefiind legată în special de unul dintre membrii cuplului).

În baza celor precizate, se poate aprecia că familia este un *ansamblu de relații sociale reglementat prin norme sociale sau prin norme juridice*, principalele *categorii de relații* care pot fi puse în evidență fiind: - relațiile existente între soți (parteneri), reglementate prin căsătorie sau prin consens; - relațiile dintre ascendenți (părinți) și descendenți (copii); - relațiile dintre descendenți (copiii proveniți din același cuplu, dar și cei reuniți din familii diferite într-o nouă familie, cei despărțiți dintr-o familie originară în alte familii etc.); - relațiile de rudenie dintre membrii familiei (se folosește și termenul de „familie restrânsă”) și alte persoane („familia extinsă” - părinții ascendenților, cumnații, nepoții etc.).

Chiar dacă în limbajul comun termenul de „familie” este folosit nediferențiat, pentru a desemna atât familia din care provine fiecare dintre cele două persoane care întemeiază o familie, cât și pentru a desemna familia întemeiată de aceștia. Din punct de vedere sociologic, se face însă distincție între familia de origine și familia conjugală sau consensuală.

Tot din punct de vedere sociologic, considerarea familiei ca un ansamblu de relații sociale semnifică simultan aprecierea sa în calitate de complex de roluri și statusuri sociale. Este vorba, în primul rând, de statusurile și rolurile de soț și soție, dar după aceea de cele de părinți în raport cu descendenții, în timp ce aceștia dețin rolurile și statusurile de copii în raport cu părinții lor, de surori sau de frați în raport cu colateralii lor, de nepoți în raport cu părinții părinților lor (bunicii) etc. Asumarea statusurilor și îndeplinirea tuturor rolurilor deținute sunt controlate social atât de familia de origine și de familia extinsă (rude), cât și de comunitatea în care familia s-a constituit și își desfășoară existența. Pregătirea pentru exercitarea rolurilor familiale se face în cadrul unui îndelungat proces de învățare socială, pe baza unor norme și modele sociale difuze, nerespectarea comportamentelor de rol, respectiv eșecurile de rol fiind sancționate la nivel familial și social.

Familia se dovedește îndeplinește mai multe *funcții*: funcția *biologică* (de sexualitate și reproducere care asigură descendența), funcția *de socializare a copiilor*, funcția *economică* (de procurare a resurselor necesare) etc.

Charles H. Cooley (1864- 1929)

Reprezentant al sociologiei interacționiste americane, autor al lucrărilor *Human nature and the social order* (1902) și *Social organization* (1909), Cooley face distincție între **grupurile primare** și cele **secundare**. **Grupurile primare** (familia) reunesc indivizi apropiați, legați între ei prin valori comune și printr-o diviziune netă a rolurilor. În interiorul acestor grupuri se stabilesc cele mai strânse relații între individ și societate. **Grupurile secundare** (întreprinderile sau altă organizație) se întemeiază pe relații mai formale și mai îndepărtate.

Grupurile-pereche și alte microgrupuri sociale*

Societatea este formată din numeroase grupuri. În afara grupurilor despre care am vorbit, există și alte tipuri. Astfel, **grupurile interne** sunt grupurile din care noi facem parte (familia, grupul de prieteni, clasa de elevi etc.), iar **grupurile externe** sunt grupurile din care noi nu facem parte la un moment dat. Membrii grupurilor interne manifestă un puternic sentiment de loialitate față de valorile și normele grupului. În societățile contemporane un rol important îl au **grupurile de vârstă** (care se raportează diferit la valorile și normele sociale în funcție de factorul biologic al îmbătrânirii, de exemplu) și **grupurile de presiune** (formate pentru realizarea unor scopuri colective și pentru a influența deciziile politice), ultimele depășind, de regulă, ceea ce numim microgrupuri sociale.

Interacțiunea socială reprezintă modul fundamental de existență și funcționare a indivizilor și grupurilor umane, respectiv mecanismul de bază ce permite structurarea grupurilor sociale și a societății în ansamblu. În general, se pot delimita minimum *trei situații interacționale*, independent de tipul de acțiuni desfășurate efectiv: *situații de interacțiune fără reciprocitate*, respectiv situațiile în care individul sau grupul ce întreprinde o acțiune se află în prezența unei mulțimi de persoane cu care nu are nici o legătură sau interes comun (prestația unei echipe de volei, de exemplu, presupune o astfel de interacțiune); - *situațiile de interacțiune comună*, în sensul că subiecții, membri ai unui grup, evoluează, în anumite contexte, interdependent, fără însă să fie vorba de o acțiune colectivă (clasa de elevi se află într-o astfel de interacțiune); *situațiile de interacțiune colectivă*, atunci când grupul ca întreg este angajat unitar în una sau mai multe activități (o echipă sportivă sau un grup de lucru, în măsura în care încearcă să realizeze o sarcină colectivă).

A aduce în discuție astfel de diferențe între tipurile de interacțiuni, permite diferențierea ca relevante pentru viața socială și a altor microgrupuri sociale, precum: *grupul-pereche*, *grupul de prieteni*, *echipa de muncă*, *echipa sportivă*, *grupul colegilor de clasă* etc. Dintre acestea vom reține, prin prisma importanței sale în primele etape ale construcției personalității umane, grupul-pereche.

Grupurile-pereche sunt formate din *persoane care au aproximativ aceeași vârstă*, relevanța acestora pentru membrii lor și procesul de socializare fiind de subliniat mai ales în perioada copilăriei și în cea a adolescenței. Este un fapt ușor de constatat că, deși copiii mici stăpânesc într-o mai mică măsură simbolurile și mijloacele de comunicare, comparativ cu adulții, ei comunică mult mai ușor ca aceștia, chiar de la o vârstă foarte mică. Chiar și atunci când copiii vorbesc limbi diferite și au fost socializați în culturi diferite, ei stabilesc relativ ușor raporturi, reușind să interacționeze, spre deosebire de adulți, care adesea se dovedesc incapabili de interacțiune în situații asemănătoare. Grupurile-pereche oferă copiilor contextele necesare manifestării lor independente, în afara controlului părinților, spontaneitatea lor, limitată sau cenzurată în prezența adulților, exprimându-se liber. Astfel, dacă în raporturile cu părinții sau adulții copiii au o poziție subordonată, alături de covârșnici ei au posibilitatea de a interacționa ca egali, ca parteneri de cooperare și competiție cu același statut. Grupurile-pereche socializează, adesea dincolo de înțelegerea adulților, care nu păstrează decât amintiri vagi din propria copilărie, trăsături culturale sau subculturale neconforme cu valorile și normele adulților: informații sexuale, folclor, anecdote, superstiții, jocuri, comportamente delictive etc. Această subkultură juvenilă, fiindcă se poate susține, prin coerența și consistența practicilor sociale, existența unei astfel de subculturi, este foarte dinamică, multe dintre aspectele sale modificându-se de la o generație la alta.

Grupul-pereche poate servi drept bază de plecare pentru studierea altor **microgrupuri sociale** (existând și posibilitatea cercetării lor în calitate de modalități de manifestare ale grupului-pereche), precum: grupul de prieteni (mulți dintre prietenii pe care îi avem, cel puțin până în adolescență, sunt de aceeași vârstă cu noi), grupul colegilor de clasă etc.

Aplicații

1. Ce clase, grupuri, organizații sau ce categorii sociale sunt descrise în fragmentul prezentat din *Etica protestantă*?

2. Formați grupe sau lucrați pe perechi. Comparați societățile de vânători și culegători cu societățile de agricultori din punct de vedere al structurii sociale.

3. Formați grupe sau lucrați pe perechi. Plecând de la modelul meritocratic al stratificării sociale, identificați modalități, căi, soluții de reducere a acțiunii factorilor de distorsiune.

Dicționar

axiologie: gr. *axia*, „valoare” și *logos*, „cuvânt, teorie, știință”, teorie generală a valorii

dispersare: împrăștiere, răspândire, risipire mutual = reciproc și simultan

3.1.4. STRATIFICAREA SOCIALĂ

Clasele sociale

Termenul de *clasă socială* este utilizat, în sens general, pentru desemnarea unui ansamblu de indivizi care au caracteristici, comportamente identice sau comparabile. În sens restrâns, clasa se opune castelor, stărilor sau ordinilor, apartenența la acestea fiind transmisă ereditar. În cazul lor trecerea de la un nivel la altul nu poate fi decât accidentală (mobilitatea socială este foarte restrânsă). Din contră, în cazul claselor sociale, așa cum acestea sunt concepute în teoriile sociologice contemporane, mobilitatea socială (posibilitatea trecerii, în primul rând pe verticală dintr-o grupare socială în alta) este accentuată.

Structura socială

Fiecare dintre membrii societății, prin acțiunile lor, participă la viața socială în diferite moduri, corespunzător rolurilor și statuturilor pe care le dețin și potrivit nivelului de dezvoltare atins de societate. Existența societății, viața socială nu reprezintă însă o simplă sumă a acestor participări, ci complexitatea sa presupune existența, în realitate, a unui sistem de structuri analizabil sub două aspecte: organizațional (aspect ce va fi analizat în unitatea următoare a manualului) și social, în sensul existenței unor *structuri sociale* și a unor *procese de stratificare socială*.

Structura socială, dependentă de modul de alcătuire a societății, la modul în care elementele sistemului social se ordonează și se ierarhizează, poate fi definită ca un *ansamblu de relații cuprinzând o mulțime de elemente (poziții sociale, grupuri, pături și clase sociale, instituții sociale) ce posedă însușirile de totalitate, transformare și autoreglaj*. Cu alte cuvinte, structura socială este constituită din ansamblul grupurilor (grupărilor), acestea ordonându-se și funcționând în moduri specifice, dar corelate, în cadrul societății (spațiul social).

De-a lungul timpului structura socială a cunoscut diferite modalități de organizare și funcționare, în general făcându-se deosebirea între două mari categorii de societăți: societăți holistice (societățile în care ansamblul social primează asupra individului, fiecare individ dobândindu-și un loc și ajungând să facă parte dintr-o grupare socială sau alta prin naștere - conceptele utilizate pentru a desemna grupările sociale presupuse de aceste societăți tradiționale sunt acelea de „castă”, „stare” sau „ordin”) și societăți individualiste (în cadrul cărora poziționarea individului, cu precădere în societățile dezvoltate contemporane, se face în funcție de criterii, precum: studiile, profesia, performanța profesională etc. în cazul acestor societăți se utilizează adesea conceptul de „clasă socială”, adecvat în măsura în care nu se au în vedere teorii precum cea marxistă de concepere a claselor sociale).

Societățile individualiste, dominante astăzi, sunt societăți deosebit de complexe din punctul de vedere al structurii sociale, această complexitate datorându-se gradului mare de *mobilitate socială*, ceea ce atrage după sine o *dinamică socială* accentuată. În principiu, modelul de structură socială pe care societățile democratice contemporane încearcă să îl promoveze este acela al meritocrației, deși există numeroși *factori de distorsiune*.

Stratificarea socială

În nici o societate viața socială nu s-a desfășurat și nu se desfășoară pe baza unei egalități nu numai depline, dar nici măcar apropiate. În primul rând, diviziunea muncii și, în general, procesele de diferențiere socială determină un *proces de stratificare pe verticală a structurilor sociale*. Toate societățile umane sunt ierarhizate, fiind vorba de stratificare socială în cazul oricărei forme de diferențiere socială care generează în societate anumite relații de ordine între grupările și structurile sociale. Stratificarea socială reprezintă astfel procesul de diviziune a societății în grupuri sociale ierarhizate, fiecare dintre acestea caracterizându-se prin omogenitate relativ la anumite criterii (venit, mod de viață, valori, statut juridic etc.). Potrivit cu cele precizate în legătură cu structura socială, stratificarea socială poate fi concepută în două moduri:

- în *sens general*, prin stratificare socială se desemnează diferitele modalități de ordonare a indivizilor într-o societate în funcție de pozițiile sociale pe care le dețin (divizarea unei societăți în caste, ordine sau clase sociale antagonice - proletari și capitaliști, de exemplu - trimitte la tot atâtea forme de stratificare);
- în *sens restrâns*, prin acest concept se descrie caracterul ierarhic al unei societăți divizate în „straturi”, altfel spus grupuri (grupări) sociale fără ierarhie oficială și juridică, ai căror membri sunt definiți și clasați în funcție de unul sau mai multe criterii (venit, rezidența, prestigiu etc.). Între aceste straturi ale societății există continuitate și nu constituie grupuri sociale antagoniste. Un bun exemplu pentru a ilustra conceptul de stratificare socială este cel determinat de structura socială care are la bază meritocrația.

Stratificarea socială, ca formă de diferențiere socială, se manifestă în realitate la toate nivelurile de organizare socială, atât la cel microsocial (familia, grupul de joacă, grupul de prieteni, grupul de colegi, grupul de muncă etc.), cât și la cel macrosocial (locuitorii unui oraș, cetățenii unui stat, locuitorii planetei etc.). Din acest punct de vedere, *criteriile* care pot determina stratificarea socială sunt numeroase, în general fiind analizate următoarele *categorii*: *sursa de venituri* (muncitorii - salariul, deținătorii de capital - profitul, proprietarii funciari - renta), *puterea economică*, *puterea deținută*, *statusul ocupațional*, *capitalul cultural* (simbolic) etc. Stratificarea socială este un fenomen universal, presupus, într-o măsură mai mare sau mai mică (exceptând, probabil, societățile de vânători și culegători), de funcționarea oricărei societăți.

Considerând modul în care, din punct de vedere istoric, procesul de stratificare a fost abordat, cu precădere, în lucrări de antropologie, se poate sublinia faptul că acest proces este într-adevăr universal, orice societate asigurând o repartitie inegală a bunurilor, a puterii și a semnelor care exprimă statutul. Probabil, un caracter pe deplin universal îl are, în primul rând, diferențierea după vârstă și sex, deja la acest nivel, după cum o demonstrează studiile realizate, neavând relevanță directă aspectele biologice. Acestea influențează ordinea socială numai în măsura în care sunt tratate social. Astfel, Margaret Mead, în studiile sale comparative despre societățile melaneziene (*Moravuri și sexualitate în Oceania*), a constatat că raporturile de dominare dintre sexe variază în funcție de culturi și nu sunt deloc rezultatul constrângerilor biologice. Identic, analiza relațiilor de rudenie a arătat că dominarea femeilor de către bărbați, proprie multora dintre societățile tradiționale, nu răspunde unor criterii naturale, ci se bazează pe puterea lor de a le controla în cadrul schimburilor și alianței, pe fundamentele religioase și/sau economice. Chiar și în cazul diviziunii sociale a muncii, în pofida existenței și anumitor imperative biologice, cel puțin la nivelul societăților tradiționale, fundamentele sale au în mare măsură o încărcătură socială, altfel spus culturală (simbolică).

Desigur, chiar abordând doar societățile tradiționale, este evident că principiile de bază ale stratificării nu sunt pretutindeni vârsta și sexul, ci în altele rolul de criteriu dominant este asigurat de religie. Cel mai bun exemplu în acest caz este cel al *sistemului de caste* din India, unde stratificarea, puternic instituționalizată, este fondată pe opoziția dintre pur și impur. Acest sistem al castelor, unde prin „castă” trebuie să înțelegem un grup al cărui statut este moștenit prin

naștere, cu specializare profesională, la fel ca în cazul oricărui proces de stratificare, este expresia unei anumite viziuni despre lume, a unei anumite organizări sociale. Mai mult, în pofida aparentei rigidități, precum în cazul oricărei structuri sociale, există un anumit dinamism al castelor, oferit, în primul rând, de diversitatea regională și de complexe subdiviziuni interne (unele profesii, neutre din punct de vedere religios – de exemplu, agricultura –, pot fi îmbrățișate de membrii oricărei caste).

Cu alte cuvinte, după cum s-a subliniat deja, orice societate este dinamică, chiar și cele care, aparent, se caracterizează printr-o rigiditate extremă. *Spațiul social* cuprinde activitățile care se desfășoară în societate, sistemul de recompense și sancțiuni, reglementările și controlul asupra practicării anumitor modele etc. și *se modifică continuu*: apar poziții sociale noi, în timp ce altele dispar. Pozițiile sociale noi pot fi asemănătoare cu cele înlocuite sau pot fi diferite de acestea, în funcție de schimbările apărute în societate (regimul politic, structura ocupațională, nivelul de pregătire al populației etc.).

Stratificarea socială, presupunând ierarhie, inegalitate, generează tensiuni care, inevitabil, pentru a se putea asigura reechilibrarea sistemului social, trebuie să se descarce, modalitatea de epuizare fiind aceea a *mobilității sociale*.

Dacă revenim la perioada contemporană, este evident că o contribuție deosebită la modelul meritocratic pus în evidență o are școala, ceea ce înseamnă că ea este un factor important de mobilitate socială. Dacă în sistemele sociale tradiționale selecția se făcea anterior școlii, odată cu procesele de generalizare a învățământului, selecția se face în timpul școlii. În pofida factorilor disturbatori pe care societatea românească îi transmite, probabil, astăzi referitor la rolul școlii în existența fiecăruia dintre noi, în măsura în care societățile democratice contemporane sunt societăți ale cunoașterii, reușita noastră depinde de „capitalul” pe care reușim să îl acumulăm în acest context.

Aplicații

1. Scrieți un eseu cu titlul „Stratificarea socială, fenomen universal”.
2. Elaborați un proiect care să cuprindă criteriile de stratificare care sunt relevante pentru înțelegerea structurii societății românești de astăzi și care să precizeze stratul căruia îi aparține familia voastră.

Dicționar

capital cultural: totalitatea mijloacelor de producere a bunurilor științifice, intelectuale și artistice și mijloacelor de circulație a acestora aflate la dispoziția, după caz, unui individ, unui grup, unei societăți;

castă: termenul desemnează organizarea specifică Indiei, respectiv regimul în care persoanele sunt ierarhizate ereditar în câteva categorii definite în mod legal, consacrate politic și specializate funcțional;

diviziunea muncii: specializarea fiecărui individ pe un anumit domeniu de activitate

poziție socială: se constituie prin includerea următorilor indicatori care vizează individul sau grupul social: ocupația, pregătirea școlară, veniturile, puterea politică, modelele de consum și stilul de viață, statusul social etc.; totalitatea pozițiilor sociale existente la un moment dat în societate formează *spațiul social al societății*;